

A DOMONKOS REND MEGTELEPEDÉSE MAGYARORSZÁGON

Az alábbiakban elsősorban nem új kutatási eredményekről kívánok beszámolni, sokkal inkább az ismert adatok alapján szeretném ráirányítani a figyelmet a dominikánus eszmeiség befogadására az 1220-1240-es évek Magyarországon. A rendtörténet ezen korszaka még a kutatók előtt is csak kevéssé ismert, néhány kiemelkedő pontja azonban népszerű és legalább főbb pontjaiban feltárt téma: A kunok megtérítése, a boszniai eretnokség elleni harc, és mindnek előtt Juliánusz testvér nagy vállalkozása a keleti magyarok felkutatására. Ezek a tevékenységek talán önmagukban is alkalmasak arra, hogy a korabeli magyar domonkosok tevékenységének fő irányait szemléltessék.

Hogy mennyire ismeretlen a rend magyarországi történetének kezdete, azt jól mutatja az a tény is, hogy a magyar provincia megalapításának körülményeit sem ismerjük pontosan. A rendi hagyományban két adat is fennmaradt az első magyar domonkosokról. A közismertebb változat szerint 1221-ben a rend második nagykáptalanja hozta létre a magyar provinciát, melynek megalapításával – a rendben később boldogként tisztelt – Magyar Pált bízta meg.¹ A dániai domonkosok krónikája azonban egy olyan történetet is megőrzött, amely szerint egy ugyancsak Pál nevű domonkos már 1220-ban útban volt Magyarország felé, ahol – ha a szövegből egyértelműen nem is derül ki – elképzelhető, hogy már rendtársai is működtek.² Nem ismerjük az első rendház alapításának körülményeit sem, a mai napig nem zárult le a vita Győr, Veszprém vagy Fehérvár elsőségéről.³

A sok bizonytalanság ellenére azonban egyértelmű, hogy a domonkosok magyarországi megtelepedése sikertörténet volt. Bár kevés a számszerű adatunk, de bizonyos, hogy a tatárjárásig már az ország egész területén elterjedt a rend. A történeti források 1241-ig 12 kolostor nevét tartották fenn, a korabeli rendtartomány területén (amely a szűkebb értelemben vett Magyarország mellett magában foglalta Szlavóniát, Horvátországot és Dalmáciát is) a következő rendházakról maradt fenn adat: Székesfehérvár, Pest, Esztergom, Pécs, Sárospatak, Nagyszében Magyarországon; Zágráb és Csázma Szlavóniában; Zára, Nona és

---

1 *Commentariolum de provinciae Hungariae originibus*. Gerardus de Fracheto Vitas fratrun c. munkájának függeléke. Reichert 1896. 305-309. Újra közölte Pfeiffer 1913. Anhang Nr. 1. 143-146. Legújabb kritikai kiadása: Tugwell. Appendix I. 86-97.

2 *Historia Ordinis Praedicatorum in Dania*. A szöveget újra közölte és értelmezte: Tugwell 1996 (A krónika szövege: Appendix II. 161-164.)

3 Győrt a *Commentariolum* „in civitatem Lauriensem” helyneve kapcsán szokás említeni, ugyancsak ez a forrás nevezi meg Veszprémet („in civitatem Vesprimiensem”) és Fehérvárt („in Albam”). Fehérvár elsőbbségét többen azzal támasztják alá, hogy a középkori kolostorjegyzékek első helyén ez a rendház áll. (Ld. erről Pfeiffer 1913. 25-26. és Tugwell 1996. 22-23.)

Ragusa Dalmáciában, valamint egy kisebb ház Dubicában, Horvátország területén.⁴ Amint láttuk az ország legjelentősebb központjai is ott találhatóak a felsorolt nevek között, de a kolostorhálózat feltehetően még ennél is sűrűbb volt, és még számos jelentős települést foglalt magában. Az első összesítő adat 1277-ből származik, ekkor 30 nagyobb (konventi rangú, legalább 12 rendtagot számláló) közösséget tartottak számon a provincia területén,⁵ egy 1303-ból származó kolostornévsor alapján ezek jó része azonosítható is.⁶ Ezek között ott található még: Gyulafehérvár, Győr, Nagyszombat, Kassa és az erdélyi Beszterce, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Mivel a rend már viszonylag korán szabályozta a házalapítások menetét, a nagykáptalanok aktái alapján, 1240-től nyomon követhető egy-egy provincia fejlődése. Mivel 1240-től 1270-ig csupán néhány alapítási engedélyt kapott a magyar provincia, feltételezhető, hogy a felsorolt kolostorok többsége – legalább 20-25 nagyobb rendházzal van szó! – még a tatárjárás előtt létesült.⁷ Tehát húsz év alatt legalább húsz kolostor, amelyhez még számtalan kisebb ház, sőt mint később látni fogjuk, még két püspökség is csatlakozott. A siker tehát kétségtelen. De vajon min alapszik ez a siker, melyek azok a motívumok, amelyek elősegítették a rend magyarországi terjedését?

Szent Domonkos eszmeisége – az Ibériai-félsziget és Magyarország közötti hatalmas távolság ellenére – nem volt idegen a korabeli magyar egyháziak számára. Mindamelllett, hogy sokakban élhetett az Egyház megújulására-megújítására való igény, melyet a korszak pápai és főpapjai is támogattak (leglátványosabban az 1215. évi IV. Lateráni zsinaton), több olyan momentum is van Szent Domonkos életében, amely a rendalapítót nagyon is emberközelivé, körülményeit, döntési helyzeteket a magyarok számára „ismerőssé” tette.

Itt elég, ha csak Domonkos szülőhelyére utalunk: Az Ibériai-félszigeten elterülő Ó-Kasztília az iszlám világgal volt akkoriban határos, de maga is olyan terület volt, ahol frissen szerveződött újjá a keresztény egyház. Hasonló helyzetben volt a korabeli Magyarország is, amelyet keletről és délről (a keleti kereszténység mellett, amely ugyancsak kihívást jelentett az egyház számára!) pogányok és eretnekek határoltak, de az ország és az egyház belső élete is számtalan problémát hordozott (elegendő itt csupán II. András király és a pápaság vitáira utalni). Domonkos a kereszténység határvidékén nőtt fel, és ez fokozottan érzékennyé tette őt azon embertársai iránt, akik ugyan a közelében éltek – esetleg csak egy határvonal választotta el őket – de a hittől, amelyet ő vallott, nagyon is távol álltak.⁸

Domonkos egész életét áthatotta a missziós lelkesedés. Az első lényeges életrajzi adat, amely arra utal, hogy szakítani akart addigi életformájával – a papi közösségben, kanonokként végzett egyházi szolgálattal – egy misszióhoz kapcsolódik. Domonkos, püspökének kíséretében (politikai küldetésben) két alkalommal is megfordult Dániában, ahol az északi népek közé vezetendő misszió tervével

4 Pfeiffer 1913. 44.

5 Quetif-Echard 1719. p. I.

6 Quetif-Echard 1719 p. IX.

7 Zágorhidi Czigány 2001. 81-95.

8 Domonkos szülőföldje, a keresztény-iszlám határvidék meghatározó szerepéről I. Tugwell 1999. 38.

ismerkedhetett meg. Ez a terv készítette arra püspökét, hogy ne térjenek vissza hazájukba, hanem Rómába menjenek pápai engedélyt kérni a missziós munkához. A terv azonban nem valósulhatott meg, de utazásaik során szembesülniük kellett egyházuk belső problémáival (erre elsősorban dél-franciaországi tartózkodásuk adott alkalmat) ami ugyancsak a misszió elhalasztására és egyfajta „belső misszió” megvalósítására készítette őket.⁹

A pogányok közötti hiterjesztés gondolata azonban tovább élt Domonkosban, olyannyira, hogy szenté avatási eljárása során többen is vallották, hogy a rend megszervezése után maga is misszióba készült, még hozzá a kunok közé.¹⁰ Nem tudjuk, hogy ez a momentum teljességgel hiteles-e. Szászországi Boldog Jordán Domonkos – életrajzának régebbi kézírataiban még szaracénok szerepelnek, amikor arról esik szó, hogy Fulco püspök és Domonkos Dániából hazatérve Rómában megy, hogy engedélyt kérjen a pápától a missziós munkára; a későbbi kéziratokban ezen a helyen már kunokat találunk.¹¹ A kunok feltűnése a rendtörténet korai forrásaiban jól jelzi, hogy a magyar provincia egyik fő tevékenysége milyen szorosan kapcsolódott a rend, sőt talán magának a rendalapítónak a céljaihoz.

Jellemző módon a magyar domonkosok korai történetéből szinte csak a missziós munkát ismerjük közelebbről, igaz, ez is hatalmas erőfeszítésekről és jelentős eredményekről tanúskodik. A magyar domonkosoknak három nagy missziós céljuk volt, a pogány kunok, akik az ország dél-keleti határvidékén Moldva és Havasalföld területén laktak, a bogumil eretnekek, aki főleg Boszniában terjedtek el, és a keleti magyarok, akik a pontosan ma már nem azonosítható Nagy-Magyarország területén éltek, valahol a Volga vidékén.

A kunok térítését a domonkosok feltehetően rögtön Magyarországra érkezésük után megkezdték, a misszió élére – a rendi hagyomány szerint – első tartományperjelük, Magyarországi Pál állt (aki ugyancsak a hagyomány szerint ott is szenvedett vértanúhalált). A kezdeti kudarcok után (melyek kapcsán áldozatokról is beszámolnak a források) 1227 táján jelentős eredményt értek el a térítők: Egy kun vezér, Bortz és népe megkeresztelkedett. Az esemény jelentőségét mutatja, hogy a keresztelést maga Róbert esztergomi érsek végezte, akit elkísért Kunországba Béla herceg (a későbbi IV. Béla király) is. A hittérítő munkát azonban mind ezt megelőzően, mind pedig a továbbiakban is a domonkosok végezték. Ennek e hatalmas munkának az elismerését jelentette, hogy az újonnan létrejött kun püspökség (milközi püspökség) élére az esztergomi érsek egy domonkos szerzetest állított. Ugyancsak a domonkos misszió eredménye, hogy egy másik kun vezér, Kötöny, népével együtt Magyarországra költözött és megkeresztelkedett. Mindezeket a jelentős eredményeket azonban elsöpörte a tatárjárás:

⁹ Beduelle 2011. 77-79.

¹⁰ Az egyik tanú északon élő pogányokról beszélt, a másik kimondottan a kunokat említette: „Postquam ordinaverimus et instruxerimus ordinem nostrum ibimus ad Cumanos, et predicabimus eis fidem Christi, et aquierimus eos Domino.” Walz 1935. 133-134; 162.

¹¹ „Revelavit quoque summo pontifici, sui cordis esse propositum conversioni Saracenorum/Comanorum pro viribus operam adhibere, si cessionem eius dignaretur admittere.” Scheeben 1935. 34-35.

A Kárpátokon kívüli kunokat legyőzték a tatárok, a kun püspökség központját lerombolták, népeit szétszórták, a Magyarországra betelepült kunok pedig még a tatárok megérkezése előtt kivonultak az országból. A tatárjárás után a kunok térítését fokozatosan a ferencesek vették át.¹²

A bogumil eretnekség a XII. század végén kezdett megerősödni Boszniában, olyannyira, hogy az ország vezető rétegét is megfertőzte. A súlyos egyházi és politikai probléma megoldására a pápa a magyar egyházi és világi vezetőket szólította fel. Az eretnekellenes fellépés élére Ugrin kalocsai érsek állt, akinek térítő munkáját katonai erővel támogatta Kálmán herceg. Az érsek a boszniai missziót szintén a domonkosokra bízta, akik olyan eredményesen működtek, hogy 1233-ban ezen a területen is egy újabb missziós püspökség (boszniai püspökség) jött létre, melynek vezetését egy jeles domonkos személyiségre, Németországi Jánosra, a rend későbbi generálisára bízta (János testvér távozása után a feladatot egy magyar domonkos, Pósa fráter látta el). A boszniai misszió ugyan csak részleges eredményeket ért el (amelyek többnyire a magyar katonai jelenléttől függtek), de kétségtelenül jelentős erőfeszítéseket követelt a rendtől: A püspökség és a püspöki székes káptalan létrehozása mellett a pápai és érseki levelek sorra újabb és újabb munkatársakat kértek a rendtől. A boszniai misszió eredményeit is a tatárjárás sodorta el, melynek újjászervezésére már csak azért sem volt mód, mert két fő támogatója, Kálmán herceg és Ugrin érsek is a tatárvész áldozata lett.¹³

Egészen különleges vállalkozása volt a magyar domonkosoknak a keleten maradt magyarok földjének, az ún. Nagy-Magyarországnak a felkutatása. A nagy vállalkozásról, amely több expedícióból állt, részletes forrásokkal rendelkezünk. Elsőként egy Ottó nevezetű testvér kelt útra három társával 1232-ben, de csak egymaga jutott el úti célja közelébe, ahol pontosabb információkat tudott szerezni a keleti magyarokról. Hazatérése után az ő útmutatása szerint kelt útra Juliánusz barát 1235-ben szintén három társával, de az utat ő is csak egymaga tudta végigjárni, s hosszas keresés után valahol a Volga folyó mentén meg is találta a magyarokat. A rendkívüli találkozást azonban egy fenyegető esemény zavarta meg, a keleti magyarok beszámoltak a tatárok előretöréséről, ami miatt Juliánusz sietve visszatért Magyarországra. Második útja során 1237-ben már nem érhetett el Nagy-Magyarországot, a tatárok ugyanis teljesen elpusztították azt.¹⁴

A magyar domonkosok missziós tevékenysége nemcsak rendkívüli eredményeket mutatott fel, hanem arról is tanúbizonyságot tett, hogy mindez szorosan kapcsolódott a rend általános céljaihoz. Több korai rendi krónikában is szerepel egy Magyarországgal kapcsolatos csodás történet: Amikor a testvérek 1221-ben Bolognába igyekeztek a nagykáptalanra, az ördög futár képében két testvérhez csatlakozott az úton. Megkérdezte őket: „Hová mentek?” Azok így feleltek: „Bolognába, a káptalanra.” Az ördög tovább kérdezősködött: „Küldenek-e testvéreket

¹² A kun missziót és általában a domonkos missziókat magyar rendtörténeti szempontból vizsgálta: Pfeiffer 1913. 75-92. Az általános rendtörténet vonatkozásában: Altaner 1924. 141-151. A kérdés részletes magyar feldolgozása: Makkai 1936.

¹³ Pfeiffer 1913. 50-74.; Altaner 1924. 155-160.

¹⁴ Pfeiffer 1913. 93-113.; Altaner 1924. 151-155. A kérdés modern összefoglalása: Györffy 1986.

Magyarországra és Görögországba?” Azt mondták a testvérek: „Bizonyára így lesz!” E szavakra az ördög a levegőbe ugrott és így kiáltott: „A prédikátorok rendeje a mi megszegyenülésünk.”¹⁵ A történetben Magyarország a kun misszióra, Görögország pedig a balkáni eretnekek elleni küzdelemre utal. Mindez pedig még Szent Domonkos életének utolsó esztendejére, a második nagykáptalan idejére datálódik, azaz arra utal, hogy ezek a célok a rendalapító személyes céljai voltak.

Itt kell visszakanyarodnunk Szent Domonkos és a kun misszió kapcsolatához. Mint fentebb utaltunk rá, a korai életrajzi adatokban még szaracén térítésről esik szó, csak Domonkos élete végén, illetve közvetlenül halála után (mindenekelőtt a szentté avatási aktákban) válik meghatározóvá a kun misszió gondolata. Ekkor azonban olyan erősen rögzült a rendi hagyományban, hogy a pogány kunok mintegy a rendalapító és rend missziós céljainak szimbólumává váltak. A legújabb katásut rámutatott, hogy Magyarországi Pál lehetett az a személy, aki 1219 után Bolognában Szent Domonkos figyelmét Magyarországra és a kunokra irányította. Nem véletlen, hogy nem sokkal később a második nagykáptalan létrehozta a magyar provinciát, melynek egyik fő célja a kunok megtérítése volt.¹⁶

A tatárjárás előtti magyar domonkosok tevékenysége is szerves részévé vált a rendi hagyománynak: a domonkos mártírjegyzékekben – néha külön kiemelve – ott találjuk a kun misszió és a boszniai térítés rendi vértanúit,¹⁷ a rendalapítóhoz kapcsolódó magyarországi csodák pedig bekerültek a rendi legendáriumokba.¹⁸ Itt külön is ki kell emelnünk Szent Domonkos egyik korai magyar kultuszhelyét, a Krassó megyei Somlót (később: Érdomslyó vagy Versec, ma: Vršac, Szerbia), melynek dél-magyarországi fekvése arról árulkodik, hogy bizonyára kapcsolatban állt a missziókkal. A somlói kolostorban egy Szent Domonkos-ereklyét őriztek, amely körül számtalan csoda történt, és ezek a csodák bekerültek a középkori rendi legendáriumokba, kezdve Petrus Ferrandus Domonkos-életrajzától egészen a Legenda Aureáig. Bár a magyar kutatás bebizonyította, hogy ezek a legendák csak a tatárjárás után – minden bizonnyal Németországi János volt boszniai püspök majd domonkos generális közvetítésével – jutottak el a rendi központokba, de mégis jó képet adnak a korai magyar domonkosok tevékenységéről és európai kapcsolataikról.¹⁹

Mint láttuk a tatárjárás éles határt von a domonkosok magyarországi történetében, missziós munkájuk eredményei nagyrészt kárba veszttek, s – talán a veszteségek hatására is – a rend kezdeményezőképessége hanyatlott, a missziókban fokozatosan a ferencesek vették át a vezető szerepet. (Ennek természetesen politikai okai is voltak, a rend a kolostorban élő Margit királynő szerzetesi fogadalmának védelme okán elvesztette a király bizalmát.²⁰)

15 A történet szerepel Gerardus de Fracheto (Reichert 1896. 194-195.) és Galuagnus de la Flamma krónikájában is (Reichert 1897. 36-37.)

16 Tugwell 1998. 33-37, 70-83.

17 Loenertz 1942.

18 Györkös 2007.

19 Györkös. 55-58.

20 Fügedi 1981. 68.

Sokkal kevesebbet, szinte semmi lényegit nem tudunk a korábban „belső miszsió”-ként említett tevékenységről, azaz a rend alapvető munkájáról, a prédikálásról, az igehirdetésről – mármint a keresztény hívek számára. Itt érdemes talán néhány szót szólni arról, hogy a domonkos rend megjelenésének mi is volt az egyháztörténeti háttere, és Szent Domonkos személyes elhivatottságán túl mi adta a rend lényegét.

A 11-12. század nagy társadalmi változásai, melyeknek egyik legjelentősebb eleme a városi polgárság megjelenése volt, új kihívások elé állították az egyházat. Az egyre inkább világi hatalommá váló egyházzal szemben egyszerre jelentek meg a társadalmi és a vallási ellenállás jelei: az egyházzal mint feudális hatalommal való szembenállás és az apostoli élet, azaz az ősegyház eszményeinek megvalósítása iránti igény. Ezek a mozgalmak rendszerint oda vezettek, hogy a hivatalos egyház eretneké nyilvánította őket, s nemcsak maga üldözte őket, hanem a világi hatalmakat is mozgósította ellenük.

Az egyház hosszú időn keresztül nem tudott választ adni ezekre a kihívásokra, azok számára, akik ebben az ellenséges világban is lelki üdvösségükről kívántak gondoskodni, csak a visszavonult szerzetesi életet tudta ajánlani. A hívők tömegének ez azonban nem jelentett megoldást, számukra maradt a felszínes kereszténység, amely többnyire az egyházi szertartások látogatásában és a szentségek vételében merült ki. A többség nem ismerte az alapvető hittételeket sem, papjaik csupán a Hiszekegy, a Miatyánk és az Üdvözlégy ismeretét kívánták meg tőlük. A vasárnapi prédikációk is többnyire erről szóltak, már csak azért is, mivel a szorosabb értelemben vett prédikáció, a hittételek magyarázata a püspök számára volt fenntartva (ez különösen is fontos momentum a domonkos rend kezdetei szempontjából!), de gyakorlatilag ők sem éltek vele, többnyire beérték előregyártott elmélkedések felolvasásával. A keresztény Európa tehát a 13. század elején krisztianizációra várt, a helyzet nagyban hasonlított a tridentini zsinatot megelőző időkre, de bátran párhuzamba állíthatjuk a korszakot napjaink egyházának problémáival is!

Az első hathatós válaszok ezekre a kihívásokra III. Ince pápasága idején (1198-1216) születtek. Ő kísérelte meg elsőként a korábban eretneknek nyilvánított csoportok visszatérítését az egyházba, s ő tett határozott lépéseket a klérus megreformálására. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentősége volt az 1215-ben megtartott IV. Lateráni Zsinatnak, amely számos fontos intézkedést hozott az egyházfegyelem megszilárdítása, a lelkipásztori munka elmélyítése és a papság képzettségének növelése irányába. III. Ince pápaságának idejére esik a 13. század két nagy szerzetesrendjének a ferenceseknek és a domonkosoknak a megalakulása. A korábbi egyházi mozgalmak történetének ismeretében mindkét rendalapítónak, de különösen is talán Szent Ferencnek megvolt az esélye arra, hogy az eretnekek sorába kerüljön. A bölcs pápának és a korszakban már klérus körében is érlelődő reformigénynek köszönhetően azonban ezek a mozgalmak hatalmas erőket mozgósítottak az egyház megújítására, méghozzá szerencsés módon kiegészítve egymást: a ferencesek elsősorban a laikusok között, a domonkosok pedig a papság körében.

Itt külön is hangsúlyoznunk kell a domonkos rend papi jellegét. Domonkos maga is közösségben élő papként, kanonokként kezdte pályáját odahaza Ó-Kasztíliaiban, s rendje tevékenységének körvonalai is papi – egyházmegyei – munka során, a toulous-i püspök mellett tevékenykedve alakultak ki, rendjének konkrét céljait megfogalmazva pedig a lateráni zsinatnak a püspökök segítségével rendelt prédikátorokról szóló rendelkezését használta fel. A prédikátor testvérek tehát nem mások, mint az egyház tanítóhivatalát gyakorló papok, s mint ilyenek általában a püspökök segítőitársai.²¹ Elterjedésük elképzelhetetlen a hivatalos helyi egyház, azaz a püspökök támogatása nélkül. Hogy ez a támogatás, ill. igény megvolt a korabeli egyházban, azt jól szemlélteti az a tény, hogy Domonkos halálának évében már 25 háza volt a rendnek Európában, öt rendtartomány működött és hat – köztük a magyar is – megszervezés alatt állt.²² Ezek a papok munkájukhoz a legmagasabb képzettséget igényelték, tehát mintegy az egyház elitrétegét képezték, tevékenységük természetes módon kapcsolódott össze a kor-szak tudományos életének központjaival, az egyetemekkel.

Mi tapintható ki mindebből a magyar domonkosok korai történetében? Sajnos nagyon kevés, de ennek oka elsősorban a források hiányában kereshető (a tatárjárás hatása ebben a vonatkozásban is élesen megmutatkozik). Egyetlen rendház alapítási körülményeit sem ismerjük pontosan; sem egyházi, sem világi jellegű alapítólevelek nem maradtak fenn. Nagyon hiányoznak a püspökökkel való együttműködés dokumentumai! Csupán a szlavóniai Csázma rendháza esetében utal egy dokumentum arra, hogy az alapítás a zágrábi püspök személyéhez köthető.²³

A kun és a boszniai misszió esetében láthattuk, hogy a legfelsőbb magyarországi egyházi vezetés szorosan együttműködött a domonkosokkal. Hasonló lehetett a helyzet a püspökök többségével is, legalábbis erre utal a rend 13. századi kolostorhálózata: Az érseki székhely, Esztergom és az egyházi és királyi központ szerepét is beöltő Székesfehérvár mellett több püspöki központban is megtelepedett a rend, gondoljunk csak Győr, Pécs, Zágráb vagy Gyulafehérvár rendházaira. De a szoros együttműködésre utal az egyházmegyék belső tagolódásában és a domonkos kolostorhálózatban megfigyelhető párhuzamosság is: A Dunántúlon és Szlavóniában, ahol a legsűrűbb ez a hálózat, megfigyelhető, hogy a rend az egyházmegyék második legjelentősebb központjában, a társaskáptalannal bíró főesperesi székhelyeken is megtelepedett. Ezt látjuk a Győri püspökség területén Vasvár, a Pécsi püspökségben Pozsega, a Zágrábi püspökség esetében pedig Csázma rendházainál. A kutatás mai állásánál lényegében mindössze ennyi mondható el a püspökök és a prédikátor rend együttműködéséről.

Még ennyit sem tudunk a testvérek lelkipásztori tevékenységéről: Egyetlen olyan forrásunk sem maradt, amely a kolostorok körül folyó munkára, a szerzetesek és a helyi közösségek kapcsolatára utalna. A magyar domonkosok

21 Bedouelle 2011. 242-244.

22 Tugwell 1999. 42.

23 Pfeiffer 1913. 33-34.

eredményes tevékenységét mutatja azonban az ún. „Magyar domonkos őskronika”, amely a testvérek Magyarországra érkezése kapcsán arról számol be, hogy rögtön az első nyilvános prédikációjuk után – amely nagy feltűnést keltett – három iskolás (scolaris) ifjú csatlakozott hozzájuk.²⁴

A sikeres munkára utalnak még további számszerű adatok is, amelyek – ha néhol túlzóak is – a nagyságrendeket jól szemléltetik: a kun misszió kapcsán mintegy 90 (másutt 190) áldozatról szólnak,²⁵ Boszniában csak egyetlen esetben 32 szerzetes vértanúhaláláról számolnak be,²⁶ de gondoljunk csak Ottó és Juliánusz barát expedícióira (mindkét esetben 4-4 testvér kelt útra),²⁷ vagy ide vehetjük azt a tényt is, hogy 1226-ban a bécsi domonkos rendházat magyar testvérek segítségével alapították.²⁸ Mindezek az adatok egy intenzíven fejlődő, életerős, nagyszámú aktív taggal rendelkező rendtartományról tanúskodnak.

Az a néhány életrajzi adat, amelyet a rend jelesebb tagjairól ismerünk, egyértelműen mutatja, hogy a rend Magyarországon is meg tudta nyerni magának azt a magasan képzett egyházi réteget, amelyre munkáját alapozta. Ezt látjuk már az első ismert magyar domonkos, a rendben később boldogként tisztelt Magyar Pál esetében, aki mint bolognai egyetemi tanár csatlakozott a rendhez, és lett Szent Domonkos közvetlen munkatársa.²⁹ Még jellemzőbb azonban annak az Énoch mesternek az esete, aki az 1220-as években mint nyitrai főesperes tűnik fel a forrásokban – elsősorban egyházi-jogi perek kapcsán – aztán 1233-tól már mint domonkos testvér szerepel hasonló ügyekben.³⁰ Ide számíthatjuk a két név szerint ismert magyar domonkos püspököt – Teodorik milkói és Pósa boszniai püspököt – is, akik bizonyára szintén jól képzett egyháziak voltak.³¹

Mindezek az adatok – ha töredékesen is – de arról tanúskodnak, hogy Szent Domonkos rendje a tatárjárás előtti Magyarországon munkát és munkatársat is bőven talált magának. A magyar rendtartomány szerves részét képezte az európai rendnek, céljai szorosan kötődtek a rendalapító személyes céljaihoz és a rend egyetemes célkitűzéseéhez. A magyar domonkosok munkájának a magyarországi források jelentős mértékű pusztulása ellenére is számos fontos emléke maradt, ugyanakkor a magyar domonkos provincia tevékenységének fontos lenyomatai maradtak az általános rendtörténeti forrásokban is. Ezek közül az egyik legjelentősebb Szent Domonkos missziós terve a kunok megtérítésére, amelyet ha maga nem is, de magyar rendtársai sikerrel megvalósítottak.

24 Reichert 1896. 305.

25 Reichert 1896. 307.

26 Loenertz 1942. 297.

27 Györfly 1986. 27-42.

28 Pfeiffer 1913. Anhang Nr. 4. 148-149.

29 Magyarországi Boldog Pálról ld. a jelen kötetben Szovák Kornél tanulmányát.

30 Enoch testvér személyére Pfeiffer hívta fel a figyelmet (i. m. 115.). Feltehetően ugyanő lehet – még világi papként – az az Enoch nyitrai főesperes (*Enoc archidiacono Nitriensi*), aki 1225-ben a veszprémi püspök és a székesfehérvári johanniták közötti perben szerepel. I. Wenzel 1860. 211. Enoch mester tevékenységéről újabban lásd: Barabás 2012.

31 Pfeiffer 1913. 134.

Irodalom

ALTANER, Berthold

1924 *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts. Forschungen zur Geschichte der kirchlichen Unionen und der Mohamedaner und Heidenmissionen des Mittelalters.* Frankes Buchhandlung, Habelschwerdt. (Breslauer Studien zur historischen Theologie)

BARABÁS GÁBOR

2012 Enoch domonkos szerzetes és Cognoscens esztergomi olvasókanonok bírói működése az 1230-as években. Adalékok a pápai kiküldött bíróság magyarországi történetéhez. In: BAGI Dániel – FEDELES Tamás – KISS Gergely (szerk.) „Köztes-Európa” vonzásában. *Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére.* Szeged, 59-70.

BEDUELLE, Guy

2011 *Szent Domonkos. Az ige kegyelme.* Kairosz, Budapest.

FÜGEDI Erik

1981 Koldulórendek és városfejlődés Magyarországon. In: FÜGEDI Erik: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek.* Budapest.

GYÖRFFY György

1986 *Julianus barát és a napkelet fölfedezése.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. (Magyar ritkaságok)

GYÖRKÖS Attila

2007 Magyar vonatkozású domonkos rendi történetek a XIII. században. In: ILLÉS Pál Attila – ZÁGORHIDI Czigány Balázs (szerk.): *A domonkos rend Magyarországon.* Piliscsaba-Budapest-Vasvár, 49-60.

LOERENTZ, Raymond

1942 *Un catalogues d'écrivains et deux catalogues des martyrs dominicains.* Archivum Fratrum Praedicatorum 12, 279-303.

MAKKAI László

1936 *A milkói (kún) püspökség és népei.* Pannonia Könyvnyomda Vállalat, Debrecen.

PFEIFFER Nicolaus

1913 *Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihre Gründung bis zur Tatarenverwüstung 1241-1242.* Verlag von Gebr. Leemann und Co. Zürich.

QUETIF, Jacques – ECHARD, Jacques kiad,

1719 *Scriptores Ordinis Praedicatorum.* Tom. I. Paris.

REICHERT, Benedictus Maria kiad.

1896 *Fratris Gerardi de Fracheto O. P. Vita Fratrum Ordinis Praedicatorum necnon ordinis ab anno MCCII usque ad MCCLIV.* Typis E. Charpentier

et J. Schoonjans, Lovan. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica I.)

REICHERT, Benedictus Maria kiad.

1897 *Fratris Gae la Flamma Cronica Ordinis Praedicatorum ab anno 1170 usque ad 1333. In Domo Generalitia, Roma / Apud Jos. Roth Bibliopolam, Stuttgart (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica II. 1.)*

SCHEEBEN, Heribert Christian kiad.

1935 *Libellus de principiis Ord. Praedicatorum auctore Iordano de Saxonia. In: Monumenta historica S. P. N. Domonici. Fasc. II. 1-88. Instit FF. Praedicatorum. Roma (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica XVI.)*

TUGWELL Simon

1996 *Notes on the Life of St Dominic III. Archivum Fratrum Praedicatorum 66, 5-200.*

1998 *Notes on the Life of St Dominic V. Archivum Fratrum Praedicatorum 68, 5 116.*

1999 A korai domonkosok. *Tanítvány 1999/1. 31-57*

WALZ, Angelus kiad.

1935 *Acta canonizationis S. Dominici. In: Monumenta historica S. P. N. Domonici. Fasc. II. 89-194. Instit FF. Praedicatorum. Roma (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica XVI.)*

WENZEL Gusztáv kiad.

1860. *Árpádkori új okmánytár I. Pest.*

ZÁGORHIDI CZIGÁNY Balázs

2001 *A domonkos rend konventjei a XIII. századi Magyarországon. Tanítvány 2001/2. 81-95.*